

Отримано: 19.10.2019 р.

Прорецензовано: 20.11.2019 р.

Прийнято до друку: 30.11.2019 р.

e-mail: potulnyskyva@ukr.net

DOI: 10.25264/2409-6806-2019-29-25-32

Потульницький В. Роль та місце гетьманича Данила Скоропадського у розгортанні українського монархічного руху в еміграції у 1931–1957 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2019. Вип. 29. С. 25–32.

УДК 94(477):329(-054. 72) Данило Скоропадський «1931/1957»

Володимир Потульницький

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ГЕТЬМАНИЧА ДАНИЛА СКОРОПАДСЬКОГО У РОЗГОРТАННІ УКРАЇНСЬКОГО МОНАРХІЧНОГО РУХУ В ЕМІГРАЦІЇ У 1931–1957 РР.

Автор статті, опираючись на маловідомі та невідомі дослідникам архівні джерела та літературу, досліджує політичну діяльність сина гетьмана Павла Скоропадського гетьманича Данила та виокремлює його роль та місце у розгортанні гетьманського руху в еміграції у міжвоєнну добу. Автор пропонує власну періодизацію політичної діяльності гетьманича, яка охоплює три етапи: німецький, американський та британський. Кожен з етапів відображав основні віхи політичної діяльності Данила Скоропадського та втілював ті завдання, які гетьманич виконував у різних країнах для розповсюдження та ствердження ідеї українського монархізму у світі. Автор доходить висновку, що перебування Данила Скоропадського у США, а згодом в Англії врятувало український монархізм як поліперспективне та цілісне суспільно-політичне явище і забезпечило його подальший розвиток у післявоєнну добу.

Ключові слова: український традиційний консерватизм, гетьманський рух, українська монархічна еміграція, гетьманич.

Volodymyr Potulnyskyi

THE ROLE AND PLACE OF HETMANYCH DANYLO SKOROPADSKYI IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN MONARCHIAL MOVEMENT IN EMIGRATION PERIOD (1931–1957)

Using the archival sources from Switzerland and Ukraine which are unknown for the researchers, as well as the rare literature, the author undertakes the first attempt to delineate the role and place of the son of hetman Pavlo Skoropadskyi – hetmanych Danylo in the developing of Ukrainian monarchial movement in interwar and postwar emigration. Simultaneously, the author suggests the periodization of the political activity of Danylo Skoropadskyi. The first of the three stages defined by the author might be called the German stage, which lasted from 1931 till 1937. It witnessed the birth of a new political leader of Ukrainian monarchism, who in 1933 became officially proclaimed the hetman's successor and the bearer of the Ukrainian monarchial national title – hetmanych. The timespan of the second – American – stage was from the September 1937 until March 1939. During this time, the hetmanych deeply recognized the Ukrainian people in the framework of his visits to main centers of the USA and Canada and fulfilled important tasks of his father – the former hetman of Ukraine, whose aim had been to strengthen the conservative traditional Ukrainian movement there. The final British stage lasted from the beginning of the Second World War until the death of Danylo Skoropadskyi in 1957. Most of the groups of Ukrainian monarchists in Great Britain, West Germany, the USA and Canada collaborated with each other under the guideness of hetmanych Danylo, who was the head of this movement from 1948 until 1957. The tradition of Ukrainian monarchism continued abroad and the role of hetmanych Danylo in its development was of primary importance for its preservation as a multiperspective phenomenon in the future, on the one hand, and the phenomenon of continuation of the dynastic form of government in Ukrainian case, embodied in its national, hetman's perspective, on the other hand.

Key words: Ukrainian traditional conservatism, hetman's movement, Ukrainian monarchial emigration, hetmanych.

Якщо за гетьмана Павла Скоропадського та очолюваний ним в еміграції консервативно-монархічний рух написано вже чимало наукових розвідок, постать його сина та спадкоємця Данила Скоропадського (1904–1957) ще чекає на свого дослідника. В одному з попередніх досліджень автора в контексті виведення структуризації перспектив вивчення історії держави нами була подана детальна біографія гетьманича [4, с. 13]. У цій статті ми зацікавлені дати відповідь на наступні питання:

1. Якими були основні віхи та етапи політичної діяльності Данила Скоропадського?
2. Які завдання гетьманич виконував для розгортання українського монархічного руху у світі, перебуваючи в різних державах?
3. Якою була роль гетьманича у монархічному русі, значення його суспільно-політичної діяльності, і чим вони були обумовлені?

Джерела, на які ми опиратимемося при дослідженні, наступні. Насамперед, це щоденник гетьмана Павла Скоропадського, який він вів в еміграції з 1919 по 1945 рр., і який зберігається в особистому архіві родини Павла Скоропадського в місті Кюснахт, Швейцарія. При проведенні дослідження автор використовував і матеріали Центрального державного історичного архіву у м. Львові, зокрема фонд Осипа Назарука, де міститься листування галицького монархіста з батьком і сином Скоропадськими, а також численні дослідницькі та історіографічні матеріали, серед яких вирізняються опубліковані джерела, літописи і хроніки, а також надруковані українською та іноземними мовами монографії та статті. На основі цих джерел автору статті вдалося прослідкувати, що політична діяльність Данила Скоропадського розподіляється на три основні етапи, які ми визначаємо за місцем перебування гетьманича у певні роки його політичної кар'єри. Це німецький етап (1931–1937); американо-канадський (1937–1939) та британський (1939–1957). Розкриємо їх ширше.

1. Німецький етап.

Перша зафіксована згадка про залучення молодого гетьманича до справ гетьманського центру датована 1 листопада 1931 р. Саме під цим числом гетьман зазначив у щоденнику, що «Шемер, Данило і Лілі (донька П. Скоропадського гетьманівна Єлизавета. – В.П.) весь день працювали для «Investigator» [10, с. 212]. Журнал «Investigator» подавав інформації про відмінність гетьманської ідеології та ідеї від інших українських ідеологічних течій, зокрема від ідей унеерівських, а також пропагував українську монархічну (гетьманську) ідею серед англійських дворянських кіл. Привабливість останньої головний редактор журналу, посланець колишнього гетьмана до Великої Британії і водночас довірена особа німецьких військових кіл та таємної поліції Володимир Коростовець (1988–1953), намагався проводити в контексті обґрунтування двох інших ідей: російської загрози і небезпеки більшовизму для Англії і Європи. Журнал видавала англійською мовою група англійців консервативного і ліберального спрямування, що поставили собі за мету боротися з більшовизмом і вважали, що найкращим засобом для боротьби з більшовиками є підтримка тих державотворчих українських сил, які під проводом монарха (гетьмана) прагнуть до відокремлення України від більшовицької Росії і створення суверенної української монархічної держави [1, с. 1]. Журнал, який мав досить багато передплатників серед англійської аристократії, членів консервативної та ліберальної партій, припинив своє видання в 1934 р.

Хоча гетьман і не конкретизував, які саме завдання 27-літній гетьманич виконував для «Investigator», можна припустити, що Данило Скоропадський, як знавець трьох західноєвропейських мов виконував функції перекладача низки статей журналу з української на англійську, і разом з тим, за задумом гетьмана, знайомився з цілями та завданнями гетьманського руху, отримуючи тим самим про нього популярне уявлення. Як бачимо, над випуском часопису працювала мало не вся родина гетьмана, особливо його діти Данило і Єлизавета, котрі, на відміну від гетьмана, котрий навчався в Пажеському корпусі і трохи знав німецьку та французьку мови, англійською не володів. Судячи з інформації гетьмана, Данило працював вже над другим випуском журналу, бо вже 7 листопада гетьман отримав з Великої Британії перший примірник «Investigator» [12, с. 212].

В першій половині 1930-х років у Німеччині відбулася за участю Данила Скоропадського і одна з найбільш знаменних подій в історії консервативного руху в еміграції. Нею стало офіційне призначення Данила Скоропадського (1904–1957) гетьманом-наступником із правами і обов'язками старшого в монаршому роді Скоропадських. Подія з призначенням Данила Скоропадського гетьманом-наступником з присвоєнням йому титулу «гетьманич» відбулася у будинку Скоропадських у містечку Ваннзее під Берліном в липні 1933 р. Призначення наступником та присвоєння титулу 29-літньому Данилові Скоропадському було юридично оформлено через декілька місяців у жовтні 1933 р. [1, с. 2].

Характеризуючи свою діяльність в гетьманському русі за п'ятилітній період з 1932 по 1937 роки гетьманич 15 серпня 1937 р. пише лист Осипу Назаруку, де, зокрема, зазначає: «За останні п'ять років зроблено багато (для розгортання гетьманського руху. – В.П.) – агітація серед військових, збільшення нашого впливу на загальну українську пресу, поглиблення праці з заокеанською еміграцією, розбудова зв'язку із краєм, посилення в середовищі закордонних політичних кіл і ведення серед них методичної української пропаганди, і роботи по зв'язку з Великою Україною» [9, арк. 20].

В другій половині 1930 рр. гетьманич на думку гетьмана, був покликаний виконати вже і перше складне завдання: закласти підвалини співробітництва і поставлення на надійну основу взаємні стосунки гетьманського руху в Європі з рухом в США та Канаді, з одного боку, і Англії, з іншої сторони.

2. Американсько-канадський етап.

Тут, насамперед, слід зазначити, що гетьманський рух у США і Канаді у 1930-ті роки набрав величезного розмаху. Його представники, серед яких була більшість греко-католиків та вихідців з Галичини, будучи очолюваними своїми ієрархами та єпископами, що активно діяли на території США та Канади і так само поділяли засади гетьманської ідеології, забажали особисто познайомитись якщо не з гетьманом, то, принаймні, з гетьманичем.

Мотивуючи мету й завдання своєї майбутньої поїздки до США, Канади та Англії, гетьманич Данило в цьому самому листі до О. Назарука від 15 серпня 1937 р. пише: «Наші стремління – створення справжньої міцної центральної організації, де критерієм підвищення в ієрархії мусить бути не тільки ідеологічна чистота, але також уміння працювати, чи в площині ідейній, чи організаційній... На думку Батька, гетьман і його син мусять брати активну участь у боротьбі. Тільки така участь, підсилена легендою про гетьманський рід і нашою ідеологією, дасть необхідну внутрішню спайку в Русі (гетьманському. – В.П.), без якої не буде перемоги... Гадаю, що дальшим завданням було б ясно і недвозначно сформулювати, що рух гетьманський нерозривно зв'язаний з визвольною боротьбою цілого українського народу, а не являється тільки рухом, що стремить до поліпшення державної системи. Надання рухові такого характеру боротьби надзвичайно збільшить вплив його на широкі українські маси» [9, арк. 26].

12 вересня 1937 р. гетьман записав у щоденник констатацію того, що гетьманич Данило вже перебуває в Америці [13, с. 55]. Саме цього дня – 12 вересня, у Чикаго відбулося в присутності 2500 українців та іноземних гостей приурочене до приїзду гетьманича до США освячення п'ятимісного літака моделі «Релінг», супроводжене парадом уніформованих відділів II Чикагського округу Союзу гетьманців-державників (СГД) з українськими та американськими прапорами [5, с. 85–86].

Згадана справа з літаками тягнулася у США, а відтак і в Канаді ще з 1933 р. Саме тоді були засновані Перша Авіаційна школа в Чикаго та Друга Авіаційна школа у Детройті, тобто в містах, де перебували найміцніші гетьманські сили в Америці, відповідно II та IV округи СГД [5, с. 83]. 1935 р. були відкриті ще дві школи у містах Сіракузи у США та Вінніпезі у Канаді. В усіх чотирьох школах навчалися українські дівчата та хлопці віком від 16 років, які закінчили не менше як два роки високої школи (high school) американської тодішньої загальноосвітньої системи, і після дворічного теоретичного курсу та залежно від кількості практичних годин у повітрі отримували, під керівництвом досвідчених інструкторів, диплом приватного льотчика [5, с. 83–84].

Започаткування та втілення в життя «летунської акції» було розраховано на залучення до гетьманського руху саме молоді і плекання в ній зв'язку з українською історичною традицією. Тому на кошти, зібрані з українських емігрантів, починаючи з серпня 1934 р. закуплялися літаки типів «Травелер» та «Релінг», які діставали відповідні назви українського спрямування – «Львів», «Київ», «Україна» та інші [5, с. 84–85].

У своїй промові на святі, яка водночас стала і першою промовою гетьманича на американському континенті, Данило Скоропадський зазначив, що гетьман Павло Скоропадський надає великого значення саме авіації, бо «ще ні одна нація не здобула незалежного державного життя тільки самою ідеєю та самим словом. Тільки ідея сполучена з організацією матеріальних сил народу може привести до перемоги. Те, що Ви тут за океаном заходилися організувати українське авіаційне діло, є важне не тільки тому, що дає змогу цілому рядові українських патріотів здобути знання цієї найважливішої ділянки техніки так потрібної для військової справи, але ця летунська акція важлива ще й тим, що вона взагалі звертає увагу українського суспільства на величезне значення матеріальної сили в ділі визволення Народу» [2, с. 40].

Наступним кроком гетьмана для зміцнення позицій гетьманича Данила не лише серед українських еміграційних, а й серед впливових американських кіл, стало написання ним особистого листа чинному президенту США Франкліну Делано Рузвельту (1933–1945 рр.) про уможливлення особистого прийому останнім гетьманича для бесіди. «Пишу листа Рузвельту, – зазначає гетьман 25 вересня 1937 р. – про прийом Данила. Вельми корисно для німців, що наш рух в Америці є значним і життєздатним» [13, с. 62].

Проте до особистого прийому чинним президентом сина колишнього гетьмана, звісно, не дійшло. Натомість гетьманич протягом свого офіційного перебування в США та Канаді, яке тривало з 11 вересня 1937 до 10 січня 1938 р. зустрічався з керівниками американської та канадської адміністрації, зокрема, з генерал-губернатором Канади лордом Твідсміром, (який перед як обійняти посаду генерал-губернатора був послом-дипломатом та видавцем у Лондоні), підприємцями, серед котрих з автомобільним магнатом Генрі Фордом, та представниками різних громадських і професійних об'єднань тощо [2, с. 88, 176–177]. Гетьман у щоденнику особливо відзначив зустрічі гетьманича з Фордом: «Отримав листа від Данила, котрий був у Форда і мав чотири бесіди. Розмовляли про Україну» [13, с. 64].

Проте надзвичайно помпезно проходили зустрічі гетьманича з усіма, навіть найвіддаленішими, українськими колоніями США та Канади, де Данило Скоропадський відвідав відділи СГД, українські громадські, культурно-освітні, наукові та духовні інституції та організації. Поїздки гетьманича до США та Канади висвітлювали 33 канадських (англомовні, франкомовні та україномовні часописи), 13 американських (англомовних та україномовних), а також україномовні часописи у Франції (три журнали), Галичині (сім) й по одному часописові у Аргентині та Бразилії [2, с. 295–304].

На різних прийомах, концертах та зборах гетьманич виступав чотирма мовами: англійською та українською перед усіма, а також німецькою і французькою перед американськими німцями та франкомовними канадцами. Його промови, як відзначала численна преса, не лише мали неабияке значення для зростання авторитету американських гетьманців, а й впливали на процес об'єднання українців різних соціальних верств, походження, конфесійної й професійної приналежності і політичних уподобань [5, с. 87].

Так, 17 жовтня 1937 р. в Українському Народному домі міста Клівленда у США, беручи слово після промови, виголошеної мером Клівленда Гарольдом Г. Бьортоном, гетьманич Данило виступив англійською мовою з такими словами: «Нація українська роздerta сьогодні на чотири частини. Національна боротьба нашого Народу ведеться в різних формах, в залежності від місцевих умов усюди, де живуть Українці. Але найголовнішим нашим ворогом, який стоїть на перешкоді до здійснення наших національних ідеалів, є більшовики. Крім того, що вони захопили найбільшу частину нашої Землі, вони стараються внутрішньо розкласти наші ряди, так як розкладають вони інші народи. Тому ми повинні скрізь безкомпромісно поборювати більшовизм. І я певний, що здоровий націоналізм є сильніший від ідеї всесвітньої революції і тому я не боюся за наше, українське майбутнє» [2, с. 96–97].

В організації зустрічей та прийомів на честь гетьманича Данила в кожному місці його перебування брала участь майже вся місцева українська громада, а орендовані концертні та готельні зали для урочистих прийомів, розраховані більш як на 1000 чоловік, не вміщували всіх бажаючих побачити або поспілкуватись з гетьманичем, якого іншомовна преса іменувала не інакше, як принц. Каверза полягала в тому, що не розуміючи до пуття змісту незвичного для американського вуха титулу «гетьманич», і не знайшовши в англійській і французькій мові відповідника цьому титулу, більшість франкомовних і англомовних часописів, попри протест національно свідомих українців, ухвалила вживати на йменування Данила Скоропадського зрозумілішого для їхніх читачів титулу принц [2, с. 300]. Проте не всіх задовольняло таке ототожнення з уніфікацією українського національного династичного титулу з загальноєвропейським. Газета «Українське слово», яку видавали противники гетьмана – націоналісти у Франції, навіть умістила статтю з промовистою назвою «Принц не є принцом» [8, с. 1].

Даючи загальну оцінку цій масовості і згуртованості, виявленій стосовно гетьманича, персони українського гетьмана та уособленої ними гетьманської ідеї заокеанськими українцями у США та Канаді, гетьман, напередодні виступу Данила Скоропадського у Клівленді, написав Осипу Назаруку до Львова наступні рядки: «Я не перебільшую значення подорожі Данила, хоч не можу сказати, щоб ця подорож не мала значення, але є один бік справи, що робить мені велику радість. Це те, що Данило, нарешті, в дорослих літах побачив Український нарід. Тепер, після всього того доброго, що він

серед українців зазнав, я заспокоївся, бо знаю, що коли мене не стане, Данило буде з ще більшим, ніж я запалом, і вірою, подовжувати наше Діло. Це для мене велика втіха» [10, арк. 14].

Неофіційна частина перебування гетьманича за океаном тривала від 11 січня до 30 липня 1938, за даними українських емігрантів у США та Канаді – видавців збірника «За Україну» [2, с. 298]. Проте насправді неофіційна частина перебування гетьманича у США та Канаді, судячи з більш правдоподібних джерел – а саме щоденника гетьмана, тривала аж до 4 березня 1939 р., тобто чотирнадцять місяців. Оцінюючи загалом діяльність гетьманича за океаном, Павло Скоропадський в листі до Осипа Назарука від 28 березня 1938 р. пише, що «Данило в Америці та Канаді гетьманців не виставляв в першу голову, а працював виключно над об'єднанням всього українства, і в цьому напрямі зробив дещо позитивне» [10, арк. 37].

3. Велика Британія.

Ще під час перебування гетьманича у США Павло Скоропадський написав Осипу Назаруку про намір скерувати сина до Англії. 14 квітня 1938 р. він в листі до Назарука зазначає: «Данило ще буде в Америці пару місяців, а потім планується його поїздка до Англії» [10, арк. 50]. Через півроку, 28 листопада гетьман підтвердив свій намір скерувати сина до Великої Британії. «Писав Данилові, – занотував у щоденнику гетьман, – раджу заїхати до Англії після повернення (до Німеччини. – *В.П.*)» [13, с. 118]. Проте, якщо аналізувати думки гетьмана, висловлені в листах опосередкованим чином, можна стверджувати, що намір відіслати сина до Англії визрів у гетьмана ще на початку 1938 р.

Стосовно цього гетьман пише у Львів до Назарука, пояснюючи останньому, що мав би робити, на його переконання, гетьманич у острівному королівстві, та якою він уявляв основну сферу докладавання зусиль Данилом Скоропадським на весь час перебування у Великій Британії. «Практика життя показує, – зазначає гетьман у листі від 25 січня 1938 р., – що нам потрібно в кожній країні мати свого Представника. Він (представник Головної Управи СГД. – *В.П.*) буде одержувати велику повновасть для зовнішньої і внутрішньої організації праці. Коли одна людина не може, в залежності від своїх здібностей, до тієї або іншої роботи надаватись, тоді Головна Управа може розділити ці дві галузі діяльності. Приклад: Коростовець має широку повновасть, але до внутрішніх справ (гетьманського руху) ніякого дотику не має. Вірно, в Англії і українців дуже мало, але хоч би їх було і багато, я б Коростовця представником Гетьманської Управи по внутрішнім справам не призначив. Він до цього немає хисту. Але в Празі, наприклад Гомзин (мається на увазі Борис Гомзин, член СГД, активний діяч гетьманського руху. – *В.П.*) у мене є представником і по внутрішнім, і по зовнішнім справам. Представник такий це те, що в державній дипломатії називають чрезвычайний (надзвичайний. – *В.П.*) посол з великими повновастями» [10, арк. 21].

Бажання якомога швидше мати біля себе гетьманича саме в Англії висловлював і Володимир Коростовець, особливо після того, як англійська палата громад таки більшістю (при ста голосах проти) проголосувала за схвалення Мюнхенської угоди з Гітлером [11, с. 89]. Оскільки останній вже 10 жовтня завершив окупацію відступлених йому областей Чехословаччини, порушивши при цьому низку обумовлених угодою кордонів, тимчасовий мир спонукає активізуватись і В. Коростовця. Останній, розуміючи, що мир лише тимчасовий і Гітлера ніхто і ніщо не зупинить, і перебування усієї гетьманської родини у Німеччині вилучить гетьманський рух з великої політики, пише, відповідно, гетьманові і гетьманичу листи від 23 грудня 1938 та від 13 лютого 1939 р. з настійливим наповнянням обов'язковості приїзду Данила Скоропадського до Англії [13, с. 125, 132].

Отже, гетьман планував створити такого надзвичайного посла гетьманського руху у Англії з двох персон, які б доповнювали один одного і відповідали вкупі за зовнішні справи (Коростовець) і внутрішні справи гетьманського руху (Данило Скоропадський). Оскільки для виконання всіх завдань головної управи, як Борис Гомзин у Чехословаччині, кожен з них не надавався, роль Данила, окрім самого факту перебування у монархічній традиційній країні, полягала у кращому тлумаченні гетьманського руху в Англії, забезпеченні зв'язку з батьком, і допомозі Коростовцю у веденні зовнішніх справ [3, с. 193].

4 березня 1939 р. напередодні окупації Чехії німецькими військами Данило Скоропадський усе ж повертається до Берліна. Гетьман констатує факт його приїзду і відразу доручає йому функцію у Головній Управі СГД як уповноваженого з розробки ідеологічних питань [13, с. 132]. Як затверджений ідеолог Данило Скоропадський пише 28 березня 1939 р. листа вже з Німеччини до Осипа Назарука, в якому подає на основі перебування в США і контактів з тамтешніми політиками і вивчення листів до нього Коростовця свою оцінку становища в Англії та можливості майбутньої війни. «В англійських

впливових колах, – зазначає гетьманич, – відразу до співпраці з більшовиками. Думаю, що всі будуть старатися всіма силами її (війну. – *В.П.*) оминати, бо вона була б тільки на руку більшовикам» [10, арк. 59].

20 липня 1939 р. Данило Скоропадський таки переїхав, як і сподівався гетьман Скоропадський з Берліна до Лондона, і проживав там (як уже Скоропадський не сподівався), отримавши внаслідок подій Другої світової війни постійне місце проживання, до самої своєї смерті в 1957 р.) [3, с. 227]. Стосовно переїзду гетьман зазначив у щоденнику наступне: «Данило поїхав до Лондона (перед цим вирішували, чи то Данило шукає місце в Німеччині, а чи їде до Англії)» [13, с. 149].

Прибувши до Англії, гетьманич мав зустріч і розмову з радником (згодом керівником) північного департаменту Форин Оффіс (Міністерство зовнішніх справ) Лоуренсом Кольєром. У розмові з британським дипломатом гетьманич Данило зауважив, що «партія його батька жодним чином не пов'язана з Німеччиною, а якщо вони тепер і співпрацюють з німцями, то лише тому, що не бачать більше нікого, хто був би готовий або спроможний їм допомогти» [6, с. 453].

Після переїзду до Англії гетьманичу запропонували, відповідно з його дипломом про вищу освіту (закінчив у 1928 р. Берлінський Вищий технічний інститут), і досвіду роботи на локомотивному заводі Siemens – Schuckertwerke (Сіменса і Шукерта) в передмісті Потстдама в 1922–1923 рр., а також інженером у фірмі Siemens und Halske (Сіменс – Гальське) в Шпандау в 1928–1932 рр., престижну професію інженера у лондонській філії промислового підприємства Генрі Форда – автомобільного американського магната, з яким Данило мав зустріч, гостюючи 21 жовтня 1937 р. на віллі Форда в Грінфілд-Вілледж у Діаборн під час перебування гетьманича в США [2, с. 94].

Гетьман Павло Скоропадський не лише не заперечував проти такої ініціативи британських кіл, а й навпаки схвалив її, назвавши цю роботу «вільною службою», яка не тільки не буде деструктивно впливати на участь гетьманича в гетьманській діяльності Коростовця і на можливість бути в курсі справ гетьманського руху, а ще й надасть Данилові офіційну позицію в Великій Британії [14, с. 10–11]. Відтоді й під час війни, і до кінця свого життя після неї, гетьманич Данило мешкав у Лондоні і працював за своїм безпосереднім фахом на промислових підприємствах, ставши в 1948 р. саме в Англії ще й Головою Гетьманського руху в Європі та Америці.

Подальший зв'язок гетьманича з батьком був дуже ускладнений внаслідок розгортання Другої світової війни. Тому він був дуже спорадичним. Принаймні, в щоденнику гетьмана останній згадував про сина вперше в грудні 1939 р, відзначивши, що пише йому листа з порадою триматися строгого нейтралітету, та ще двічі в травні та червні 1941 р., де, відповідно, гетьман вказав на шляхи отримання листів від гетьманича через Швейцарію, а також на вимогу можновладців Рейху (за винятком Розенберга, який стояв за перебування гетьманича в Англії. – *В.П.*) Данилового приїзду до Німеччини [14, с. 28, 35].

Що ж до перебігу спорадичних контактів Павла Скоропадського з гетьманичем Данилом під час війни, наймолодша донька гетьмана Олена Скоропадська (1919–2014), яка була очевидцем цих подій, зазначає наступне: «Непокоїло його (Павла Скоропадського. – *В.П.*) те, що контакт з Данилом, який усе-таки зберігався протягом перших років війни через Швейцарію і Фінляндію, вже довгий час був перерваний. На Англію тепер падали бомби Фау-1 і Фау-2. Говорилося навіть про ще страшнішу зброю «відплати». «Але, – казав мені батько, – як добре, що Данило по той бік, Бог його збереже. Данило продовжить нашу справу, коли мене не стане» [7, с. 160].

Стосовно років життя гетьманича в Англії децимію інформації подає Олена Скоропадська, яка зазначає: «В Англії він (Данило Скоропадський. – *В.П.*) був повністю зданий на власні сили. Окрім Володимира Коростовця, який вже віддавна мешкав у Англії як представник інтересів мого батька, Данило не мав там жодного знайомого. Попервах Данило жив у дуже скромних умовах на селі у брата Коростовця. На своє утримання він заробляв, я думаю, працюючи креслярем на фабриці. Щойно влітку 1940 р. Данилові вдалося перебраться до Лондона» [7, с. 446–447].

Контакти з гетьманичем гетьманська родина підтримувала через листи, які йшли спершу через Фінляндію (через генерала Маннергейма), а після війни СРСР з Фінляндією – через Швейцарію. Під кінець війни, як повідомляє Олена Скоропадська, гетьманич разом з Володимиром Коростовцем в Англії організовував мовні і спеціальні інформаційні курси для більш як 40 тисяч військовополонених з дивізії «СС–Галичина», а також вояків Української Повстанської армії (УПА). Займався він і утворенням допоміжної та культурної інституції для українців у Англії – Союзу Українців Британії (СУБ), а також постанням в нових, післявоєнних умовах, Гетьманської організації в Англії, працюю-

чи водночас технічним директором фірми Dzus Fastener (Дзус-Фастенер), і таким чином заробляючи собі на прожиток [7, с. 450, 452, 455].

В усій своїй діяльності гетьманич Данило своє головне завдання завжди вбачав у тому, щоб переконати українців, які жили в еміграції, що, піднявшись над різними політичними партійними сварками, вони повинні шукати спільність. «Він був переконаний у тому, – пише далі Олена Скоропадська, – що майбутня раніше чи пізніше знову відродиться, в те, що вона може бути створена лише за взаємної толерантності й співпраці всіх творчих сил українського народу, незалежно від різниці переконань. ... В Гетьманському русі, як у надпартійному утворенні, він вбачав, не будучи обмеженим гетьманцем, найкращий шлях для об'єднання всіх людей доброї волі, щоб досягти спільної мети – самостійної вільної України. Це було властиве кредо всієї його праці» [7, с. 464–465].

Таким чином, будучи інкорпорованим до гетьманського руху у 28-річному віці у 1932 р., гетьманич Данило свідомо перейнявся його цілями та завданнями і став дієвим помічником свого батька Павла Скоропадського. Якщо в Німеччині він лише опановував сутність гетьманського руху та його значення і традиції в історії України, в Америці, і особливо у Великій Британії він став свідомим провідником його ідей та пропагандистом гетьманського руху за кордоном.

Гетьман Павло Скоропадський, не ставлячи у 1930-х роках у своїй політиці лише на одну з сторін – Німеччину, і розуміючи, що гетьманський рух охоплює і Америку, і Азію, й перебуває у полі зору також острівних монархій, вирішує відрядити гетьманича Данила Скоропадського як спадкоємця гетьманського титулу, спершу до США та Канади, на яких спиралася у своїй політиці Велика Британія, а відтак – до самої Англії.

У зв'язку з нагодою освятити так звану «летунську акцію» гетьманич Данило Скоропадський 12 вересня 1937 р. опиняється в США. Перебування його за океаном тривало чотири місяці по 11 січня 1938 р. (офіційна частина), і ще чотирнадцять місяців, по 4 березня 1939 р. (неофіційна частина). За цей час гетьманич відвідав усі українські еміграційні осередки, започаткував контакти з впливовими американськими і канадськими політичними діячами, і посприяв розголосу про існування гетьманського руху у світі, отримавши і сам уяву про український народ як спільноту.

Напередодні Другої світової війни рішення про переїзд гетьманича до Англії визріло остаточно, оскільки якби він залишився в Берліні, то це навіки поховало б гетьманський рух як поліперспективне суспільно-політичне явище. 20 липня 1939 р. гетьманич переїжджає до Лондона і долучається до праці, започаткованої там іще 1931 р. Володимиром Коростовцем, не перериваючи зв'язку з Павлом Скоропадським через Швейцарію до грудня 1943 р. До кінця життя гетьманич був переконаним українським монархістом і працюючи у Великій Британії з 1939 р. до кінця життя за фахом інженера, не лише не поривав з політичною діяльністю, а очолив гетьманський рух з 1948 р. і керував ним 9 років до смерті в 1957 р. Відповідаючи на питання щодо ролі та місця гетьманича у розгортанні монархічного руху у XX ст., слід констатувати наступне:

1. Роль Данила Скоропадського у русі була центральною, оскільки рух був монархічним і династичним. Без забезпечення спадкоємності такі рухи не існують.

2. Гетьманич, починаючи з початку 1930-х років виявив спроможність зрозуміти гетьманський рух і обрати політичну кар'єру замість виробничої.

3. В результаті ознайомлення з рухом через журнал гетьманич вже в 1933 р. у віці 29 років прийняв самостійне свідоме рішення щодо присягнення, проголошення його гетьманом – наступником та прийняття титулу гетьманич.

4. У 1937–1939 рр. Данило Скоропадський успішно виконав покладену на нього місію в США та Канаді.

5. Усвідомивши необхідність та погодившись на переїзд до Англії напередодні проголошення Другої світової війни у 1939 р., гетьманич після смерті батька у 44-річному віці очолив гетьманський рух в Європі та Америці і перебував його керівником до кінця життя, спмагаючись протягом 20 років сполучати професійну працю інженера в англійській фірмі з активною політичною діяльністю в українському монархічному еміграційному русі, де, за його словами, праця інженера була необхідною для заробітку на прожиття, а політична робота була духовною життєвою необхідністю, справою родинної честі та обов'язку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бюлетень Гетьманської Управи. Берлін, 1933. Ч. 18 (жовтень).
2. За Україну. Опис подорожі гетьманича Данила Скоропадського до Злучених Держав і Канади. Осінь 1937–весна 1938 рр. / Укладач Іван Ісаїв. Едмонтон, 1938. 318 с.
3. Потульницький В. Дипломатія Павла Скоропадського. Військово-дипломатичні стосунки гетьмана з ост-рівними монархіями. Харків, 2014. 312 с.
4. Потульницький В. Щодо дослідницьких пріоритетів у справі створення нового академічного синтезу української історії в контексті історії світової. *Український історичний журнал*. 2014. № 1. С. 4–20.
5. Сидорчук Т. Гетьманський рух в еміграції на території США та Канади (1918–1939 рр.). *Київська старовина*. 2002. № 1. С. 72–88.
6. Сирота Р. З історії одного судового процесу або гетьманська справа у міжвоєнній Великій Британії. *Україна модерна*. Львів, 2000. Ч. 4-5. С. 350–472.
7. Скоропадська-Отт О. Остання з роду Скоропадських. Львів, 2004. 472 с.
8. Українське слово. Париж. 6.03.1938 р.
9. ЦДІА (Центральний державний історичний архів) України у Львові. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 315.
10. ЦДІА України у Львові. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 316.
11. Черчилль У. Мускули мира. Москва, 2002. 528 с.
12. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т. 1. (01.01.1919–06.06.1929). *Особистий архів родини гетьмана Павла Скоропадського в місті Кюснахт, Швейцарія*.
13. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т. 2. (30.12.1932–4.07.1933). *Особистий архів родини гетьмана Павла Скоропадського в місті Кюснахт, Швейцарія*.
14. Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. Т. 3. (1937–1945). *Особистий архів родини гетьмана Павла Скоропадського в місті Кюснахт, Швейцарія*.

References

1. Biuletyn Hetmanskoj Uprawy. Berlin, 1933. Ch. 18 (zhovten).
2. Za Ukrainu. Opys podorozhi hetmanycha Danyla Skoropadskoho do Zluchenykh Derzhav i Kanady. Osin 1937 – vesna 1938 rr. / Ukladach Ivan Isaiv. Edmonton, 1938. 318 s.
3. Potulnytskyi V. Dyplomatiia Pavla Skoropadskoho. Viiskovo-dyplomatychni stosunky hetmana z ostrivnymy monarkhiiamy. Kharkiv, 2014. 312 s.
4. Potulnytskyi V. Shchodo doslidnytskykh priorytetiv u spravi stvorennia novoho akademichnoho syntezy ukrainskoi istorii v konteksti istorii svitovoi. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2014. № 1. S. 4–20.
5. Sydoruk T. Hetmanskyi rukh v emihratsii na terytorii SSHA ta Kanady (1918–1939 rr.). *Kyivska starovyna*. 2002. № 1. S. 72–88.
6. Syrota R. Z istorii odnogo sudovoho protsesu abo hetmanska sprava u mizhvoiennii Velykii Brytanii. *Ukraina moderna*. Lviv, 2000. Ch. 4-5. S. 350–472.
7. Skoropadska-Ott O. Ostannia z rodu Skoropadskykh. Lviv, 2004. 472 s.
8. Ukrainske slovo. Paryzh. 6.03.1938 r.
9. TsDIA (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv) Ukrainy u Lvovi. F. 359. Op. 1. Spr. 315.
10. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 359. Op. 1. Spr. 316.
11. Cherchyll U. Muskuly mira. Moskva, 2002. 528 s.
12. Shchodennyk hetmana Pavla Skoropadskoho. Rukopys. T. 1. (01.01.1919 – 06.06.1929). *Osobystyi arkhiv rodyny hetmana Pavla Skoropadskoho v misti Kiusnakht, Shveitsariia*.
13. Shchodennyk hetmana Pavla Skoropadskoho. Rukopys. T. 2. (30.12.1932 – 4.07.1933). *Osobystyi arkhiv rodyny hetmana Pavla Skoropadskoho v misti Kiusnakht, Shveitsariia*.
14. Shchodennyk hetmana Pavla Skoropadskoho. Rukopys. T. 3. (1937–1945). *Osobystyi arkhiv rodyny hetmana Pavla Skoropadskoho v misti Kiusnakht, Shveitsariia*.